

Sygn. akt II UK 112/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 30 października 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Przedsiębiorstwa Usług Metalowo - Budowlanych D. Sp. z o.o.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych
z udziałem zainteresowanych: [...]
o wysokość składek,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 30 października 2013 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 23 października 2012 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzjami z dnia 20 i 21 kwietnia 2009 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych
wymierzył odwołującemu się Przedsiębiorstwu Usług Metalowo-Budowlanych „D.”

Sp. z o.o. dodatkowe składki na ubezpieczenia społeczne za zatrudnionych pracowników: [...] stwierdzając, że w podstawie wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne pracowników oddelegowanych do pracy poza granicami kraju nie uwzględnił on kwot wypłaconych z tytułu diet oraz ryczałtów za noclegi.

Rozpoznając odwołanie od powyższej decyzji, Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 3 lutego 2012 r. zmienił wszystkie zaskarżone decyzje w ten sposób, że ustalił, iż nie zachodzi obowiązek zapłaty dodatkowych składek na ubezpieczenia społeczne za zatrudnionych pracowników, a Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych wyrokiem z dnia 23 października 2012 r. oddalił wniesioną od tego wyroku apelację organu rentowego. Sąd odwoławczy zaaprobował zarówno poczynione w sprawie przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne, jak również podzielił dokonaną przez ten Sąd ich ocenę prawną.

W sprawie ustalono, że Przedsiębiorstwo Usług Metalowo-Budowlanych „D.” Sp. z o.o. w latach 2005-2008 zawierało umowy o pracę z osobami z różnych regionów Polski. Do osób tych należeli również zainteresowani, którzy zostali zatrudnieni na podstawie umów o pracę na czas nieokreślony, na stanowiskach murarza-cieśli: C. K., G. L., B. S., M. T., murarza: P. Ś., R. H., P. D., murarz-tylnkarza S. S., zaś M. B. został zatrudniony na stanowisku kierownika budowy. W każdej z zawartych umów o pracę, określając miejsce jej wykonywania, wskazano „na prowadzonych przez Pracodawcę miejscach budów w obrębie miasta Z.”, bądź „w miejscach budów wykonywanych przez Pracodawcę”. Zainteresowani po zawarciu umowy o pracę pracowali na terenie Polski, większość z nich w Z., za wyjątkiem R. H., który pracował w R. W całym okresie zatrudnienia wielokrotnie, z kilkudniowymi lub kilkumiesięcznymi przerwami, zainteresowani wykonywali prace poza granicami Polski, na terenie Belgii. Każdy z nich dobrowolnie zgodził się na pracę na budowie za granicą i nie odmówił proponowanego mu przez pracodawcę wyjazdu do pracy w Belgii. Zainteresowani wiedzieli, na jaki okres wyjeżdżają, a wszelkie koszty związane z dojazdem i ich zakwaterowaniem w Belgii, jak również diety pokrywał pracodawca. Z tytułu pracy na terenie Belgii zainteresowani otrzymali od odwołującego się wszelkie należności.

Sąd podniósł, że zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2009 r., Nr 205, poz. 1585 ze zm.) podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe ubezpieczonych wymienionych w art. 6 ust. 1 pkt 1-3 i pkt 18a, w tym zatrudnionych pracowników, stanowi przychód, o którym mowa w art. 4 pkt 9 tej ustawy, czyli przychód w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych z tytułu zatrudnienia w ramach stosunku pracy. Zgodnie z § 2 ust. 1 pkt 15 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe (Dz. U. Nr 161, poz. 1106 ze zm.; dalej również jako rozporządzenie) podstawy wymiaru składek nie stanowią diety i inne należności z tytułu podróży służbowej pracownika - do wysokości określonej w przepisach w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej, z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju. Podróżą służbową, stosownie do art. 77⁵ § 1 k.p., jest każde udanie się pracownika na polecenie pracodawcy poza miejscowość, w której znajduje się siedziba pracodawcy lub poza stałe miejsce pracy w celu wykonania zadania służbowego. Oceniając materiał dowodowy zebrany w niniejszej sprawie, Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji i przyjął, że zamiarem zainteresowanych jako pracowników i odwołującej się spółki jako pracodawcy było wysyłanie pracowników w podróż służbową za granicę. Zdaniem Sądu, podróż służbowa ma bowiem miejsce wówczas, gdy praca jest świadczona poza siedzibą pracodawcy lub innym stałym miejscem zatrudnienia. W przypadku zainteresowanych ich stałym miejscem pracy była Polska, a konkretnie budowy w obrębie Z. Zainteresowani byli pracownikami odwołującego się wykonującymi pracę na terenie Polski, zatrudnionymi w polskim zakładzie pracy, u polskiego pracodawcy, którym miejsce wykonywania pracy zostało określone w umowie o pracę „na prowadzonych przez Pracodawcę miejscach budów w obrębie Z.” Sąd podniósł, że z uwagi na rodzaj prowadzonej działalności odwołujący się przewidywał możliwość wykonywania zleceń poza granicami kraju i zapewniał sobie możliwość dysponowania grupą pracowników przygotowanych do

wykonywania pracy poza jej stałym miejscem. Stąd też wprowadzono do umów o pracę odpowiednie klauzule. Zawsze jednak termin, cel, warunki podróży i pobytu, a także zadania do realizacji określał odwołujący się. W ocenie Sądu Apelacyjnego, pracodawca już w umowie o pracę zagwarantował sobie pełną dyspozycyjność pracownika i wydawania poleceń co do wykonywania pracy za granicą, określając jednocześnie, że miejscem wykonywania pracy jest miejsce budów w obrębie Z. Wyjazdy na budowy do Belgii stanowiły zdarzenia incydentalne, albowiem stałym miejscem pracy były „prowadzone przez pracodawcę miejsca budów w obrębie Z.” Szczegóły dotyczące oddelegowania pracowników do pracy za granicą zawierały druki E- 101 określające dokładne terminy wyjazdu i powrotu z podróży służbowej. Sąd odwoławczy przychylił się do stanowiska Sądu Okręgowego, iż zainteresowani byli pracownikami zatrudnionymi w polskim zakładzie pracy, u polskiego pracodawcy, oddelegowanymi służbowo do pracy w Belgii. W ramach tej delegacji pracodawca zapewniał im nocleg i obciążał go diety. Koszty z tym związane, a konkretnie wartość tych świadczeń, zgodnie z § 2 ust. 1 pkt 15 rozporządzenia w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe, stanowi przychód, niewliczany do podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne.

W wywiezionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej organ rentowy, zaskarżając w całości wyrok Sądu Apelacyjnego, podniósł zarzut naruszenia przepisów prawa materialnego, a w szczególności niewłaściwą wykładnię:

- art. 77⁵ § 1 k.p., przez przyjęcie, że pracownicy zatrudnieni w Belgii wykonywali pracę w ramach podróży służbowej, pomimo że z istoty łączących strony stosunków prawych wynikało, iż nie mają one cech podróży służbowej, a ponadto pracownicy wyrazili zgodę na zmianę miejsca pracy przewidzianego w umowach o pracę,

- art. 77⁵ § 1 k.p. w związku z art. 18 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z § 2 ust. 1 pkt 15 oraz pkt 16 rozporządzenia w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe, przez jego niewłaściwe zastosowanie i przez to ustalenie, iż przychód osiągany przez zainteresowanych z tytułu pracy wykonywanej za granicą nie stanowi podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje lub o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego i poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołań od decyzji i zasądzenie od odwołującego się na rzecz skarżącego zwrotu kosztów postępowania.

W uzasadnieniu skargi podniesiono, że z istoty podróży służbowej wynika, iż podróż taka musi być związana z opuszczeniem przez pracownika jego stałego miejsca pracy, przy czym skierowanie w taką podróż nie powoduje zmiany wskazanego w umowie o pracę miejsca pracy i warunków płacy. Według skarżącego, nie stanowi podróży służbowej podjęcie się przez pracownika wykonywania pracy poza granicami kraju na podstawie porozumienia zawartego z pracodawcą. Świadczenia z tytułu delegowania przysługują tylko temu pracownikowi, któremu „narzucono” delegowanie w drodze polecenia zobowiązującego go do odbycia takiej podróży służbowej. W niniejszej sprawie zainteresowani dobrowolnie godzili się na pracę na budowie za granicą i pomimo zapisania w umowach o pracę, że miejscem świadczenia pracy będą budowy w obrębie Z., faktycznie strony porozumiały się, iż praca będzie wykonywana także w Belgii.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną odwołujący się wniósł o jej oddalenie w całości, podnosząc że organ rentowy domniemywa istnienie między płatnikiem a pracownikami porozumienia o zmianie umowy o pracę w zakresie miejsca jej wykonywania. W istocie nie doszło do zmiany umów w tym zakresie, a odwołujący się kierował polecenie wyjazdu do pracowników o odpowiednich kwalifikacjach i motywacji do pracy w oddaleniu od miejsca zamieszkania, zapewniając sobie możliwość wywiązania się z umów z zagranicznymi kontrahentami. Termin, cel, warunki podróży i pobytu, a także zadania do realizacji określał pracodawca.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zasada ustalania wysokości składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, wypadkowe i chorobowe polega na odniesieniu się do wysokości bazowej, którą – zgodnie z art. 18 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – stanowi przychód zdefiniowany w art. 4 pkt 9 ustawy jako przychody w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Stosownie do art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 ze zm.), przychód, którego źródłem jest stosunek pracy, obejmuje – jak stanowi art. 12 ust. 1 tej ustawy – wszelkiego rodzaju wypłaty pieniężne oraz wartość pieniężną świadczeń w naturze lub ich ekwiwalenty, bez względu na źródło finansowania tych wypłat i świadczeń, a w szczególności wynagrodzenia zasadnicze, wynagrodzenia za godziny nadliczbowe, różnego rodzaju dodatki, nagrody, ekwiwalenty za niewykorzystany urlop i wszelkie inne kwoty niezależnie od tego, czy ich wysokość została z góry ustalona, a ponadto świadczenia pieniężne ponoszone za pracownika, jak również wartość innych nieodpłatnych świadczeń lub świadczeń częściowo odpłatnych.

Podstawy wymiaru składek nie stanowią pewne rodzaje przychodów, które – na podstawie upoważnienia z art. 21 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych – określa w drodze rozporządzenia minister właściwy do spraw zaopatrzenia społecznego. W czasie objętym zaskarżoną decyzją obowiązywało rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 18 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w brzmieniu nadanym od dnia 30 stycznia 2004 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 14, poz. 124), odnoszącym się do składek należnych za okres po dniu 1 stycznia 2004 r., wyłączające w § 2 ust. 1 pkt 15 z podstawy wymiaru składek przychody w postaci diet i innych należności z tytułu podróży służbowej pracownika - do wysokości określonej w przepisach w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej, z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju lub w § 2 ust. 1 pkt 16 część wynagrodzenia pracowników zatrudnionych za granicą u polskich pracodawców w wysokości równowartości diety przysługującej z tytułu podróży służbowych poza granicami kraju, za każdy dzień pobytu, określonej w przepisach w sprawie wysokości oraz warunków

ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, z tym zastrzeżeniem, że tak ustalony miesięczny przychód tych osób stanowiący podstawę wymiaru składek nie może być niższy od kwoty przeciętnego wynagrodzenia, o którym mowa w art. 19 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 30 października 2013 r. w sprawie II UK 111/13 o podobnym stanie faktycznym, wyraźnie zróżnicowany i odmiennie uregulowany jest więc obowiązek składkowy odnośnie do dwu grup pracowników wykonujących pracę poza umówionym miejscem świadczenia pracy. Rozróżnienie to jest istotne, gdyż wskazane wypłaty pokrywają inne potrzeby pracowników odbywających podróż służbową, a inne pracowników zatrudnionych za granicą w polskich zakładach pracy. W związku z tym w § 2 ust. 1 pkt 15 rozporządzenia ujęte są diety i inne należności z tytułu podróży służbowej, a w § 2 ust. 1 pkt 16 tylko część wynagrodzenia, która ma odpowiadać równowartości diety przysługującej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju, za każdy dzień pobytu.

Przyporządkowanie stanów faktycznych pod wskazane przepisy następuje nie tylko ze względu na miejsce wykonywania pracy, lecz przede wszystkim ze względu na rodzaj, czas trwania i charakter wykonywanych czynności. Tylko wtedy odliczenie z podstawy wymiaru składek dokonywane jest według § 2 ust. 1 pkt 15 rozporządzenia, gdy delegowanie pracownika ma cechy podróży służbowej, tzn. zjawiska wśród obowiązków pracownika niecodziennego, okazjonalnego, w ramach pracowniczych powinności niezwykłego i nietypowego, stanowiącego pewien wyłom w zwykłym świadczeniu pracy. Pracę w ramach delegacji (podróży służbowej) wyróżnia sporadyczność i przemijający czas trwania wysłania oraz wykonywanie konkretnie określonego zadania (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2009 r., II PK 138/09, Monitor Prawa Pracy 2010, nr 6, s. 312, z dnia 9 lutego 2010 r., I PK 57/09, OSNP 2011, nr 15–16, poz. 200, z dnia 3 kwietnia 2001 r., I PKN 765/00, OSNP 2003, nr 1, poz. 17 i z dnia 22 lutego 2008 r., I PK 208/07, OSNP 2009, nr 11–12, poz. 134). Ze względu na przedmiot podróży służbowej istotne jest to, że pracownik ma wykonać czynności pracownicze

wyznaczone do zrealizowania w poleceniu pracodawcy, które nie powinny należeć do zwykłych, umówionych czynności pracowniczych (por. uchwałę siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2008 r., II PZP 11/08, OSNP 2009, nr 13–14, poz. 166, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1998 r., III ZP 20/97, OSNAPiUS 1998, nr 21, poz. 619, z dnia 15 sierpnia 1980 r., I PZP 23/80, OSNCP 1981, nr 2–3, poz. 26 oraz wyroki z dnia 4 marca 2009 r., II PK 210/08, OSNP 2010, nr 19–20, poz. 233, z dnia 4 lipca 1978 r., I PR 45/78, OSNCP 1979, nr 1, poz. 16 z glosą A. Kijowskiego, Nowe Prawo 1979 nr 11, s. 162, z dnia 16 września 2009 r., I UK 105/09, OSNP 2011, nr 9–10, poz. 131 oraz z dnia 20 lutego 2007 r., II PK 165/06, OSNP 2008, nr 7–8, poz. 97).

Wykonywanie podróży służbowej wyróżnia się wśród czynności pracowniczych także ze względu na to, że podstawą odbycia podróży służbowej jest polecenie wykonania konkretnego zadania (polecenie służbowe). O wysłaniu w podróż służbową decyduje polecenie służbowe udania się poza określone w umowie o pracę miejsce wykonywania pracy (por. art. 29 § 1 pkt 2 k.p.). W wyroku z dnia 8 listopada 2012 r., II UK 87/12 (niepublikowany) Sąd Najwyższy stwierdził, że o podróży służbowej można mówić jedynie w wypadku delegowania narzuconego pracownikowi, wobec czego zawarcie porozumienia co do wykonywania określonej pracy w ramach delegowania prowadzi do okresowej zmiany ustalonego w umowie miejsca pracy (por. także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 lutego 2007 r., II PK 165/06, OSNP 2008, nr 7-8, poz. 97, z dnia 4 marca 2009 r., II PK 210/08, OSNP 2010, nr 19-20, poz. 233 oraz z dnia 11 stycznia 2013 r., II UK 157/12, niepublikowany).

Gdy delegowanie dotyczy stałej pracy za granicą na rzecz swego pracodawcy, wysłanie (delegowanie) pracownika na obszar innego państwa Unii należy traktować jako odrębną instytucję prawną określoną w czasie objętym sporem w art. 14 ust. 1 rozporządzenia Rady (EWG) Nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych i ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie, współcześnie wyłożoną w decyzji Komisji Administracyjnej ds. Koordynacji Systemów Zabezpieczenia Społecznego, Nr A2 z dnia 12 czerwca 2009 r., dotyczącej wykładni art. 12 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE)

nr 883/2004 w sprawie ustawodawstwa mającego zastosowanie do pracowników delegowanych i osób wykonujących pracę na własny rachunek, tymczasowo pracujących poza państwem właściwym (Dz.Urz.UE C 106/5 z 24.4.2010). Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika, że właśnie na podstawie tych przepisów rozpoznano wniosek odwołującego się o stwierdzenie w okresach wskazanych przez organ ubezpieczeń społecznych podlegania zainteresowanych polskiemu ubezpieczeniu społecznemu jako obywateli polskich zatrudnionych za granicą, wysłanych przez polskiego pracodawcę w ramach istniejącej umowy o pracę.

Trafne jest więc stanowisko organu ubezpieczeń społecznych zaprezentowane w rozpoznawanej skardze kasacyjnej, że podstawa wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne zainteresowanych powinna być ustalona zgodnie z § 2 ust. 1 pkt 16 rozporządzenia. Status pracowników wysłanych znajduje odzwierciedlenie w ustaleniu składników wynagrodzenia mających uzupełniać wynagrodzenie za wykonaną pracę, ze względu na to, że ich sytuacja generuje wyższe niż zwykle wydatki na utrzymanie, choć wykazuje tylko podobieństwo do przebywania w podróży służbowej. Pracownicy zatrudnieni za granicą u polskiego pracodawcy nie odbywają podróży służbowej, wobec czego pracodawca wskazał wyraźnie, że osobom wysłanym do takiej pracy nie są wypłacane diety, lecz chodzi o ich równowartość w ramach wynagrodzeń, które – wzorem diety – uwzględniają sytuację faktyczną związaną ze świadczeniem pracy poza stałym miejscem zamieszkania. Zastosowana została i w tym przypadku ulga w opłacaniu składek na ubezpieczenia społeczne, zbliżona do ulgi uzyskiwanej przez przebywającego w podróży służbowej, tak że obowiązek składkowy nie obejmuje wynagrodzenia (przychodu, o którym mowa art. 18 ust. 1 w związku z art. 4 pkt 9 ustawy systemowej) do kwoty równowartości diety (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2007 r., I UK 339/06, OSNP 2008, nr 9-20, poz. 148 i z dnia 29 września 2009 r., I UK 122/09, OSNP 2011, nr 9-10, poz. 136, z dnia 12 września 2012 r., II UK 45/12, niepublikowany). W związku z tym ustalenie podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne wymaga pominięcia wyłącznie równowartości diet, lecz już nie ryczałtów za noclegi. Przychód z tytułu ponoszenia przez pracodawcę kosztów zakwaterowania pracowników za granicą

stanowi podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 2013 r., I UK 600/12, niepublikowany).

Z tych względów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 398²¹ w związku z art. 108 § 2 k.p.c.).